

Prava djece čiji su roditelji na izdržavanju zatvorske kazne

UDK: 342.726-053.2/.6
343.811:347.635-053.2/.6

Sažetak

U ovom autor razmatra i analizira položaj djece čiji su roditeljiu zatvoru te probleme s kojima se susreću. Iako se radi o temi koja je svakodnevna i životna vrlo je mali broj autora koji se njome sustavno bavio što je jedan od problema koji se u radu posebno apostrofira. Rad je podijeljen na nekoliko glavnih poglavlja, a ona na podpoglavlja kako bi se na kraju dobila jedna smisljena cjelina. Najprije se govori o normativnom okviru i pravima djece, zatim o psihološkim aspektima te se na kraju donosi kratak pregled europske prakse i iskustava.

Ključne riječi: djeca, roditelji, zatvor, prava djece

1. Uvod¹

Prava djece čiji su roditelji u zatvoru nije pravno-teorijska već životna tema. No, usprkos činjenici da se radi o temi s kojom se vrlo često susrećemo u životu vrlo je malo (da ne kažem ništa) radova i autora koji su o njoj pisali. Upravo zato mi pisanje ovog rada istodobno predstavlja i izazov i zadovoljstvo te se nadam da ću usprkos nedostatku literature stvoriti rad koji će zadovoljavati određene stručne zahtjeve.

Nedostatak stručne literature ukazuje i na činjenicu da se o ovoj temi jako malo zna. Nema jasnih podataka, nejasna je zakonska regulativa i sl. Vrlo često se ova tema minorizira jer neki smatraju da se radi o nevažnoj temi s obzirom na neke važnije kao što su nedostatak stručnih djelatnika ili prenapučenost zatvora, dok neki pak smatraju da zatvorski prostor ne treba činiti privlačnim jer će ga tako djeca početi smatrati poželjnim mjestom. Jedna od rijetkih institucija koja se sustavno bavi ovim problemom je Ured pravobraniteljice za djecu, koji je i najviše napravio po pitanju zaštite prava takve djece. Postoji, dakle, potreba da se po tom pitanju stvari pomaknu i da se još sustavnije počne pristupati ovoj izuzetno važnoj i značajnoj temi.

Djeca su u društvu izuzetno ranjiva skupina, kojoj treba prilaziti sa svom dužnom pažnjom, uzimajući u obzir sve njihove specifične potrebe, interese i prava. Svakako, posebno ranjiva

¹ Posebno bih se zahvalio na pomoći prilikom pisanja ovog rada asist. Ivani Milas-Klarić te zamjenici pravobraniteljice za djecu, gđi. Maji Gabelica-Šupljika

skupina su djeca čiji su roditelji na izdržavanju zatvorske kazne. Radi se o djeci koja vrlo često stoje na margini društva, zaboravljena i zanemarena od svih; radi se o djeci koja su vrlo često su diskriminirana zbog postupaka svojih roditelja i indirektno kažnjena zbog tuđih nedjela. Stoga postoji obveza svih relevantnih osoba, institucija ali i društva u cjelini da stvori takve uvjete u kojima bi prava i interesi takve djece bili posebno zaštićeni. Danas je mnogo problema s kojima se djeca čiji su roditelji u zatvoru susreću: od nedostatka „child friendly“ okruženja u zatvoru, preko stigmatizacije u društvu, pa do izostanka stručne pomoći obitelji-ma čiji su članovi u zatvoru, posebno onim osobama s kojima dijete živi.

Ovaj svoj rad podijelio sam na nekoliko glavnih poglavlja, a njih na nekoliko manjih podnaslova. Najprije govorim o normativnom okviru i pravima djece, zatim o psihološkim aspektima te na kraju donosim kratak pregled europske prakse i iskustava.

2. Normativni okvir

2.1 Prava djece

20. stoljeće donijelo je velikih pomaka u pogledu zaštite prava djece. Pored općih dokumenata, kojima se štite ljudska prava i temeljne slobode (pa se posredno odnose i na djecu), doneseni su i različiti dokumenti koji su isključivo namijenjeni djeci kao posebno osjetljivoj skupini ljudi². Među tim dokumentima svakako najvažnije mjesto pripada Konvenciji o pravima djeteta³. Ona ima značenje najvažnijeg i najsveobuhvatnijeg globalnog dokumenta za društveni i pravni položaj djece⁴. Posebno značajan i važan je članak 3. st. 1. Konvencije o pravima djeteta:

„U svim akcijama koje se odnose na djecu, bilo da ih poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela, najbolji interes djeteta mora imati prednost“.

Ovom odredbom obvezuju se sve osobe (fizičke i pravne) da postupaju tako da uvažavaju najbolji interes djeteta. U svim situacijama treba ocijeniti sve okolnosti relevantne za slučaj i odlučiti u najboljem interesu djeteta.

Prava djece namijenjena su isključivo djeci⁵ kao njihovim jedinim ovlaštenicima i pripadaju im bez ikakvih ograničenja. Zato danas govorimo kako djeca imaju određena izvorna, odnosno temeljna prava među kojima je i pravo djeteta da živi sa svojim roditeljima⁶. Od domaćih izvora dječjih prava valja izdvojiti Ustav RH⁷ (osobito odredbe članaka 61. - 65.) te Obiteljski zakon⁸ (osnovni i sadržajno najpotpuniji izvor), a kao najvažniji izvor prava djece čiji su roditelji u zatvoru javlja se Zakon o izvršavanju kazne zatvora⁹ (članci 111. i 117.) dok od međunarodnih dokumenata koji posebno uređuju ovu specifičnu životnu situaciju treba izdvojiti Europska zatvorska pravila¹⁰ (točke 34.3, 36.1, 36.2, 36.3).

² Povelja OUN-a, Opća deklaracija o ljudskim pravima, Ženevska deklaracija o pravima djeteta, Deklaracija o pravima djeteta, Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Konvencija o kontaktima s djecom, Bruxelles II, Haška konvencija o međudržavnom posvojenju itd.

³ Konvencija o pravima djeteta (UN, rezolucija br. 44/25) NN, Međunarodni ugovori, br. 12/1993.

⁴ M. ALINČIĆ; D. HRABAR; D. JAKOVAC-LOZIĆ; A. KORAĆ-GRAOVAC; Obiteljsko pravo, NN 2007., str. 224.

⁵ Konvencija o pravima djeteta pod pojmom dijete podrazumijeva „svako ljudsko biće mlađe od 18 godina, osim ako se, po pravu koje se primjenjuje na dijete, punoljetnost ne stječe ranije.“

⁶ Od ostalih izvornih prava: pravo djeteta na život i zdravlje, pravo djeteta na odgoj i obrazovanje, pravo djeteta na saznanje vlastitog podrijetla i pravo djeteta na emocionalni, tjelesni i duševni razvoj.

⁷ Ustav RH, pročišćeni tekst s ispravkom NN 41/01 i 55/01

⁸ Obiteljski zakon (NN 116/2003., izmjene i dopune 17/2004., 136/2004., 107/2007.), dalje Obz

⁹ Zakon o izvršavanju kazne zatvora (NN 128/99., 55/00., 59/00., 129/00., 59/01., 67/01., 11/02., 190/03., 76/07. i 27/08.), dalje ZIKZ

¹⁰ Europska zatvorska pravila iz 2006., Vijeće Europe, Odbor ministara, Preporuka Rec. (2006) 2 (Odbor ministara je istu usvojio 11. siječnja 2006. na 952. sjednici zamjenika ministara)

2.2 Europska zatvorska pravila

Europska zatvorska pravila usvojio je Odbor ministara Vijeća Europe 11. siječnja 2006. na 952. sjednici zamjenika ministara. Njima se preporuča da se vlade država članica u zakonodavstvu, politici i praksi rukovode donesenim pravilima. Europska zatvorska pravila primjenjuju se na osobe kojima je temeljem sudske odluke određen pritvor i na osobe koje su lišene slobode temeljem sudske presude. Na ovaj način se dodatno štite zatvorenici kao posebna skupina ljudi.

Europska zatvorska pravila naglašavaju da trudnica treba dobiti svu potrebnu psihološku, fizičku i stručnu pomoć i njegu te da se u skladu s tim treba odlučiti i o njenom zatvaranju. Trudnici zatvorenici treba dopustiti da rodi izvan zatvora; ako rodi u zatvoru, treba joj osigurati svu potrebnu stručnu njegu i skrb. Ova pravila posebno podcrtavaju potrebe žene koja je žrtva fizičkog, psihičkog i seksualnog zlostavljanja.

U povodu teme ovog rada bitne su točke 34.3, 36.1, 36.2 te 36.3. Njima se reguliraju situacije u kojima je žena koja je na izdržavanju zatvorske kazne pred porodom. Potrebno je dodatno regulirati takve slučajeve upravo radi osjetljivosti situacije u kojoj se takva žena (buduća majka) našla.

Valja naglasiti kako su Europska zatvorska pravila na primjeren način involvirana u hrvatski Zakon o izvršavanju kazne zatvora (članci 111. i 117.).

2.3 Pravo djeteta na obiteljski život

Pravo djeteta da živi sa svojim roditeljima (odnosno pravo na obiteljski život) jedno je od prava koje je relativnog karaktera, što znači da postoje situacije kad se ono neće moći ostvariti. U tom slučaju djetetu pripada pravo na susrete i druženja s odvojenim roditeljem. To je regulirano u čl. 87. st. 3. ObZ :

„Dijete ima pravo na život sa svojim roditeljima, u skladu sa svojom dobrobiti. Ako živi odvojeno od jednog ili oba roditelja, dijete ima pravo na susrete i druženja s roditeljima“

Također valja spomenuti kako i roditelji imaju pravo na život sa svojim djetetom (čl.97. ObZ), no kad svojim ponašanjem i postupcima štetno djeluju na dijete moguće je ograničiti njihovo pravo da žive s djetetom ili ga potpuno oduzeti. Sve to govori o „relativnosti“ tih prava. Različite su situacije kad će doći do nemogućnosti ostvarenja tog prava, a svakako jedna od njih je i situacija kad je jedan djetetov roditelj (ili oba) na izdržavanju zatvorske kazne.

2.4 Djeca u zatvoru i djeca izvan zatvora

Ako pobliže pogledamo status i položaj djece čiji su roditelji na izdržavanju zatvorske kazne možemo uočiti kako postoje djeca koja su rođena u zatvoru za vrijeme majčina izdržavanja zatvorske kazne, te djeca koja u zatvor odlaze isključivo u posjete svojim roditeljima. Trudnoća utječe na mnoge aspekte života trudnice, uključujući zdravlje, prehranu, kretanje itd. Zato je potrebno takvoj ženi koja je na izdržavanju zatvorske kazne osigurati sve potrebne uvjete, profesionalnu njegu i skrb. U Hrvatskoj, zakonodavac se obvezao trudnici i majci s djetetom koje je rodila za vrijeme izdržavanja kazne zatvora osigurati cjelovitu zdravstvenu zaštitu u vezi s trudnoćom, porođajem i majčinstvom (čl. 111. st.1 ZIKZ). Prema navedenom zakonu, takva djeca imaju pravo ostat i s majkom do navršene treće godine života, što regulira čl. 111. st. 2 ZIKZ:

“Trudnicu će se šest tjedana prije poroda smjestiti u odjel za rodilje, a na prijedlog liječnika i prije, a nakon toga u odjel za majku s djetetom, u kojem, u pravilu, ostaje do navršene treće godine života djeteta“

Pojačana zaštita trudnice koja je na izdržavanju kazne zatvora vidljiva je i iz odredbi prema kojima ukoliko u kaznionici ili zatvoru u kojoj izvršava kaznu nema odjela za roditelje, uputit će se u kaznionicu ili zatvor u kojoj takav odjel postoji te će se porod izvršiti u specijaliziranoj zdravstvenoj ustanovi (čl. 111. st. 3 i 4 ZIKZ).

Dijete će uz majku ostati na njezin zahtjev, a na temelju odluke Centra za socijalnu skrb do treće godine života, a nakon toga će Centar za socijalnu skrb poduzeti potrebne mjere za smještaj djeteta. Čl. 111. st. 5 ZIKZ:

„Dijete će ostati uz majku na njezin zahtjev na temelju odluke centra za socijalnu skrb do navršene treće godine života, a nakon toga centar za socijalnu skrb poduzet će potrebne mjere za smještaj djeteta. Opremu za dijete te stručnu skrb i zdravstvenu zaštitu djeteta osigurava kaznionica, odnosno zatvor. Ovlaštena osoba centra za socijalnu skrb obvezna je jedanput u tri mjeseca, a po potrebi i češće posjetiti kaznionicu, odnosno zatvor radi nadzora odnosa majke, te poduzeti odgovarajuće mjere ako je to potrebno“

Ovim člankom izrijekom je navedeno da se nakon treće godine života djeteta ono odvaja od majke i da će Centar za socijalnu skrb poduzeti daljnje mjere glede njegova zbrinjavanja. Trebalo bi, međutim, pronaći način za elastičniju primjenu ove odredbe te razmotriti mogućnost produljena roka za par mjeseci; npr. ako majka izlazi iz zatvora par mjeseci nakon djetetove treće godine, valja pronaći način da se ono u takvim slučajevima nepotrebno ne odvaja od majke. Također, ovim člankom ustanova u kojoj majka izvršava kaznu obvezna je osigurati opremu za dijete i svu stručnu skrb te zdravstvenu zaštitu. Pojačana zaštita djeteta vidljiva je iz odredbe prema kojoj je ovlaštena osoba obvezna jednom u tri mjeseca, a po potrebi i češće posjetiti ustanovu u kojoj majka izvršava kaznu radi nadzora majke te eventualno radi poduzimanja odgovarajućih mjera. Uvijek valja imati na umu najbolji interes djeteta te postupati u skladu s njim.

Trudnica koja je na izdržavanju zatvorske kazne, odnosno majka i dijete, imaju pravo na tjedne posjete članova obitelji (čl. 111. st. 6 ZIKZ), a poslove koje takva žena unutar kaznionice ili zatvora može obavljati odredit će liječnik (čl. 111. st. 7 ZIKZ).

Za vrijeme boravka djeteta uz majku koja je na izdržavanju kazne, kaznionica, odnosno zatvor će osigurati boravak djeteta u predškolskoj ustanovi izvan kaznionice ili zatvora (čl. 111. st. 8 ZIKZ). Time se želi omogućiti djetetu koliko-toliko normalno rano djetinjstvo s obzirom na okolnosti situacije u kojoj se našao. Zatvor i zatvorsko okruženje mogu na dijete ostaviti trajne posljedice, pa je stoga iznimno važno minimizirati negativne učinke života u zatvoru ili kaznionici, te mu omogućiti druženje s drugom djecom svoje dobi i tako pospješiti njegovu socijalizaciju. U protivnom može doći do usporavanja emocionalnog, intelektualnog i psihofizičkog razvoja djeteta.

Mnogo je veći broj djece koja su izvan zatvora, a pogođena su zbog toga jer im je jedan roditelj (ili oba) u zatvoru. Vrlo je teško odrediti koliki je točan broj djece čiji su roditelji u zatvoru, no njihov približan broj se izračunava tako da se broj zatvorenika pomnoži s koeficijentom 1.3¹¹. Prema nekim izvorima (Jutarnji list 16.3.2007.) u hrvatskim kaznionicama i zatvorima boravi ukupno 4621 zatvorenik. To ukazuje na činjenicu kako je i velik broj djece koja su na različite načine pogođena boravkom svog roditelja u zatvoru. Njima je potrebno pružiti svu potrebnu njegu i skrb kako bi lakše prebrodili to stresno i traumatično razdoblje (više *infra*).

2.5 Posjet roditelju u zatvor- pogodnost ili pravo?

Od zatvorenika ali i roditelja izvan zatvora, nerijetko se može čuti kako se posjet djeteta roditelju u zatvoru vezuje uz pogodnost. Doista, potrebno je odgovoriti uolikoj je mjeri

¹¹ Izvješće o radu pravobranitelja za djecu za 2007. godinu, str. 123.

to pravo, a koliko ipak pogodnost. Pravilnik o pogodnostima zatvorenika¹² definira pogodnost kao „skup poticajnih mjera...“ između ostalog usmjerenih i na „promicanje i ostvarivanje odnosa s obitelji...te češćih dodira s vanjskim svijetom.“ Ured pravobraniteljice je mišljenja kako bi uz jasna objašnjenja i transparentnu praksu, a ne samo pozivanje na normu, nejasnoće i nerazumijevanje bili uklonjeni.¹³

Sasvim je jasno kako djeca imaju pravo na život uz roditelje, a u nemogućnosti ostvarenja tog prava na susrete i druženja s odvojenim roditeljem (čl. 87.st.3 ObZ). Dakle, u ovom slučaju zbog nemogućnosti života uz roditelje trebala bi se primijeniti odredba o susretima i druženju s odvojenim roditeljem. No, ipak, moralo bi se na kaznu zatvora (pogotovo kaznu dugotrajnog zatvora) gledati kao na promijenjenu okolnost, te bi se u skladu s tim trebalo odlučiti o načinu i opsegu ostvarivanja djetetova prava na susrete i druženja s roditeljem u zatvoru.

Česti su i zahtjevi zatvorenika za izlaskom kako bi vidjeli svoju djecu. U ovakvom slučaju postoji potreba stručne procjene (u smislu opće sigurnosti ali napose sigurnosti djeteta) te se takvi susreti i druženja, ako je potrebno, realiziraju uz pratnju civilnog službenika. Trebalo bi svakom slučaju prilaziti individualno, te uzimajući u obzir sve okolnosti relevantne za slučaj, donijeti odluku koja će biti u najboljem interesu djeteta.

Također, česti su slučajevi neslaganja roditelja (najčešće majke) oko odlaska djeteta u posjet roditelju koji je u zatvoru, usprkos želji roditelja, te nepostojanju ikakve pravne prepreke za to. Time se djetetu uskraćuje njegovo zakonom zajamčeno pravo na susrete i druženja s odvojenim roditeljem.

Poseban je slučaj kad je roditelj u zatvoru zbog obiteljskog nasilja. Iako zbog počinjenog nasilja u obitelji (pa ni u slučaju nasilja nad djetetom) ne prestaju emocionalni odnosi roditelja i djeteta pitanje je koliko bi bilo oportuno u takvim slučajevima održavati susrete i druženja djeteta s roditeljem. Valjalo bi uvažiti okolnosti svakog pojedinog slučaja te odlučiti, kao i uvijek, u najboljem interesu djeteta.

3. Psihološki aspekt

3.1 Stigmatiziranje

Mnoga djeca čiji su roditelji u zatvoru doživljavaju osudu, ismijavanje, omalovažavanje, odnosno upiranje prstom u njih. Na taj način oni posredno ispaštaju zbog nedjela njihovih roditelja. Za razliku od drugih vrsta gubitaka roditelja (kao što je bolest ili smrt) koji izazivaju suosjećanje i potporu ostalih, gubitak roditelja (uvjetno rečeno gubitak) zbog izdržavanja zatvorske kazne nailazi na nerazumijevanje i osudu. Možda je jedan od razloga i činjenica što većina članova društva percipira takve osobe kao loše roditelje i smatra kako ništa bolja sudbina neće zadesiti i njihovu djecu.

Takva djeca osjećaju sram i nelagodu zbog postupaka svojih roditelja. Posebno je teška situacija kad djeca posjećuju svoje roditelje u zatvoru i na taj način propuštaju neke druge aktivnosti, npr. športske ili školske aktivnosti. Ona tada osjećaju nelagodu govoreći svojim prijateljima ili nastavnicima gdje idu. Negativne reakcije mogu imati dugoročne posljedice na djetetovo samopouzdanje i razvoj (jedno dijete je reklo „kako je teško naći malo vrijednosti u sebi ako vam svi govore kako ne vrijedite ništa¹⁴“), a sram i stigma ostaju i nakon puštanja na slobodu njihovih roditelja.

Priroda zločina, ponašanje zajednice u cjelini, ali i zajednice oko zatvorenikove obitelji te pojedinačni karakter djeteta utjecat će na to u kolikoj mjeri će se djeca osjećati stig-

¹² Pravilnik o pogodnostima zatvorenika NN 125/01

¹³ *Op. cit.* (bilj.11), str.125.

¹⁴ <http://www.sfcipp.org/> (<http://www.sfcipp.org/right7.html>) (12.01.2009.)

matizirano¹⁵. Vjerojatnije je da će teži zločini (npr. seksualni delikti) doživjeti veću osudu, a samim time i dijete takvih roditelja veću stigmatizaciju. Ponekad takva djeca nailaze na nerazumijevanje čak i svoje obiteljske zajednice i okoline (naročito u malim, patrijarhalnim sredinama), te nerijetko moraju napustiti i školu zbog učestalog vrijeđanja druge djece.

Način na koji se djeca nose s takvim problemima razlikuje se od djeteta do djeteta. Neki će se o tome povjeriti samo određenim osobama, kao što su najbliži prijatelji, te voditi „dvostruki život“ ostalo vrijeme pretvarajući se da su roditelji negdje drugdje¹⁶, dok bi se druga djeca mogla postaviti agresivno prema svima koji ih pokušaju vrijeđati.

Vidljivo je da situacija izdržavanja zatvorske kazne roditelja može ostaviti trajne i bolne posljedice na njihovu djecu. Najveći problemi mogu nastati zbog nerazumijevanja i osude okoline u kojoj žive, ali i društva u cjelini. Stoga postoji zadaća svih mjerodavnih osoba i institucija da poduzmu sve što je u njihovoj moći da senzibiliziraju javnost i pomognu takvoj djeci da što bolje prebrode tu za njih izuzetno tešku životnu situaciju. Potrebno je prepoznati djecu zatvorenika kao posebno ranjivu skupinu djece.

3.2 Potreba djeteta da zna gdje su mu roditelji

Smatra se da je danas oko 3000 djece čiji su roditelji u zatvoru, a samo ih trećina zna da su im roditelji tamo gdje jesu (prema podacima Ureda pravobranitelja za djecu). Stručnjaci se slažu da je potrebno i nužno reći djeci gdje su im roditelji, a ne im tajiti, kako ne bi čuli takav podatak u okruženju koje nije najpogodnije za njih. Smatra se da je najbolji način da dijete unutar obitelji i unutar svog doma sazna što se događa s njegovim roditeljem jer je to najpogodnija okolina za njega.

Francuski psihoanalitičar François Dolto mišljenja je kako se djeci obavezno mora reći o uhićenju i zatvaranju njihovih roditelja: „Riječi humaniziraju iskustvo; traumatično je za budućnost djeteta ono što ostane neizrečeno.“¹⁷

Veliki broj stručnjaka je u svojim djelima naglašavao kako poguban utjecaj na djetetovo emocionalno i psihičko zdravlje može imati tajenje činjenice da im je roditelj u zatvoru. Skrivanje istine od djeteta može uzrokovati trajne posljedice po njegov razvoj iako je teško predvidjeti u kolikoj mjeri će to doista utjecati na dijete. Sasvim sigurno je da će na različitu djecu i različito utjecati.

Također, ni sva djeca neće jednako prihvatiti istinu; na neke će to ostaviti teže posljedice, dok će se drugi bolje nositi s tim. Većina djece će u takvim situacijama postaviti četiri pitanja: gdje si, zašto si tu, kako ti je te kad se vraćaš, a tome možemo dodati i još dva pitanja: koliko sam ja kriv i da li me još voliš. Vidljivo je da će djeca dosta emotivno primiti saznanje činjenice da im je roditelj u zatvoru te im stoga treba pristupati s nužno potrebnom dozom pažnje i opreza. Vrlo često će djeca sebi predbacivati i osjećati krivnju zbog nastale situacije. Istraživanja su pokazala da se djeca osjećaju sigurnije kad znaju gdje su im roditelji (znaju da su živa), a kad im se kaže zašto su tamo, ublažava se i njihova krivnja.¹⁸

Način na koji će odrasli objasniti djeci gdje su im roditelji mora biti primjeren njihovoj dobi i treba im pristupati služeći se jezikom koji će djeci biti razumljiv.

¹⁵ Quaker United Nations Office, The impact of parental imprisonment on children, April 2007, str.13

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ Eurochips, 2006., Children of Imprisoned Parents: European Perspectives on Good Practice, page 9

¹⁸ *Ibid.*

3.3 „Child friendly“ okruženje u zatvoru

“... Nakon što sam prilikom nedavnog posjeta u zatvoru vidjela dvogodišnju djevojčicu koja je s bakom došla u posjet ocu-zatvoreniku, pitam se znate li kako izgleda takav posjet i možete li što učiniti da kako bi on bio humaniji i manje kažnjavajući. Djevojčica je, baš kao i odrasli, osuđena na ponekad i višesatno čekanje u hladnom zaključanom dvorištu (ljeti i zimi) i, kako kaže njezina baka, zabranjeno joj je ponijeti bočicu, mora mimo sjediti na strani stola namijenjenom posjetiteljima, tj. ne smije pričati ocu. Pitam se zar ta djevojčica nije već previše pogođena činjenicom da joj je roditelj u zatvoru i zar se ne može nešto učiniti, a što neće ovisiti samo o dobroj volji pojedinih pravosudnih čuvara kako bi se, koliko je to moguće, zaštitili njezini osjećaji i prava...”¹⁹

iz pisma posjetiteljice u zatvoru

Zatvorski susreti i druženja organiziraju se u za dijete neprimjerenom i prijetećem okruženju. Kao da im nije dovoljna trauma što im je roditelj u zatvoru, susreti se organiziraju u uvjetima koji nisu nimalo prijateljski prema djeci. Djeca su posebno osjetljiva i ugrožena skupina kojoj i prema Ustavu RH pripada posebna pažnja i skrb te je stoga je iznimno važno senzibilizirati sve mjerodavne osobe i institucije da poduzmu mjere i postupke kako bi se stvorili takvi uvjeti koji bi djeci omogućili da viđaju svoje roditelje u primjerenom i njihovoj dobi prilagođenom okruženju.

U zadnjih godinu dana, djelovanjem i inicijativom Ureda pravobraniteljice za djecu, u hrvatskim zatvorima i kaznionicama su učinjeni znatni pomaci po tom pitanju. Tako su neki zatvori napravili poseban „dječji kutić“, neki su posebno prilagodili prostorije za susrete potrebama djece; postavili su posebne tiskovine za djecu, društvene igre itd.

4. Europska praksa

4.1 Eurochips

Eurochips (European Committee for Children of Imprisoned Parents) je Europski odbor za djecu čiji su roditelji u zatvoru. Osnovan je djelovanjem Zaklade Bernard van Leer i štiti interese djece čiji su roditelji u zatvoru. Jedna od glavnih zadaća Eurochips-a je podizanje svijesti o potrebama djece zatvorenika te stvaranje novih načina razmišljanja, djelovanja i interakcije kako bi se pomoglo takvoj djeci. Eurochips stoji na načelima kako se u svakoj situaciji mora postupati u skladu s najboljim interesom djeteta te kako djeca imaju pravo znati o uhićenju i zatvaranju njihovih roditelja. Također, djeci mora biti omogućeno uspostaviti kontakt s njima, što je pravo koje djeci pripada na temelju brojnih međunarodnih dokumenata, kao što su UN-ova Konvencija o pravima djeteta iz 1989.god. te Povelja o temeljnim pravima Europske Unije²⁰ iz 2000.god.

Što radi Eurochips? Prema službenoj internetskoj stranici²¹ djelovanje Eurochips-a obuhvaća:

- Nastupanje kao glas djece zatvorenika pri podizanju svijesti između javnosti, sudaca, škola, stručnjaka za dječju skrb, zatvorskog osoblja i relevantnih organizacija i administracije.
- Održavanje tribina radi poticanja razmjene ideja i dobre prakse za djecu čiji su roditelji u zatvoru.

¹⁹ Op. cit. (bilj.11), str. 122.

²⁰ Charter of Fundamental Rights of the European Union (2000/C 364/ 01)

²¹ <http://www.eurochips.org/>

- Gradnja centara koji će omogućiti preciznije statističke podatke o broju djece koja su pogođena, istražiti psihološki i socijalni utjecaj zbog zatvaranja roditelja te istaknuti važnost očuvanja obiteljskih veza.
- Obučavanje profesionalaca i volontera.²²

Među inicijativama koje promiču valja izdvojiti: inicijative za olakšavanje komunikacije između djece i njihovih zatvorenih roditelja, zatim inicijative za formiranje roditeljskih programa kao što su diskusijske grupe i sl. Eurochips ima svoje partnere u Belgiji, Francuskoj, Italiji, Nizozemskoj i Velikoj Britaniji.

4.2 Europska iskustva

Djeca čiji su roditelji u zatvoru univerzalna su pojava, što znači da takve slučajeve nalazimo diljem Europe i svijeta. Kako smo vidjeli, u Hrvatskoj je ta tema još uvijek neprepoznata te se malo zna i djeluje po tom pitanju. Pomaci su učinjeni (najviše djelovanjem Ureda pravobraniteljice za djecu), ali potrebno je još dosta truda, volje i stručnog znanja kako bi se postigla zadovoljavajuća razina.

Diljem Europe, utjecaj koji na dijete ostavlja razdvojenost od roditelja, još je uvijek nedovoljno prepoznato pitanje. Niti kod odlučivanja u kaznenim stvarima, u smislu donošenja odluke o uhićenju, lokaciji smještaja zatvorenika ili načinu ostvarivanja posjeta, činjenica da je uhićenik (ili zatvorenik) roditelj ne predstavlja neku olakotnu okolnost. Također, niti u europskim zemljama se ne zna točan broj djece koja su pogođena činjenicom da su im roditelji u zatvoru. Štoviše, u Francuskoj se istraživanje imaju li ili ne zatvorenici djecu, shvaća kao kršenje njihova prava. No, pretpostavlja se da je broj velik i da se povećanjem ukupne zatvorske populacije i povećava. U Engleskoj i Walesu se pretpostavlja da čak sedam posto djece školske dobi ima iskustva sa zatvaranjem roditelja za vrijeme njihova školovanja²³. S obzirom na činjenicu iznimno velikog broja takve djece, kao i na činjenicu negativnog utjecaja koji takvo razdvajanje ostavlja, začuđujuće je da se malo pažnje posvećuje tom problemu. Puno se više pažnje pridaje (kod nas kao i u Europi) nekim drugim oblicima razdvajanja, kao što je razvod braka ili teža bolest roditelja, premda jednaku traumu na dijete ostavljaju.

Tijekom zadnja tri desetljeća, velik broj nezavisnih, nevladinih organizacija upućuje na potrebe djece čiji su roditelji u zatvoru, i to kako u praktičnom smislu (npr. projekti potpore djeci zatvorenika kao što je rad sljedećih organizacija: Relais Enfants Parents u Francuskoj i Belgiji, Kids VIP u Velikoj Britaniji, Solrosen u Švedskoj i Bambinisenzasbarre u Italiji²⁴), tako i u smislu podizanja opće svijesti o utjecaju koji na dijete ostavlja činjenica da mu je roditelj u zatvoru.

Tijekom zadnjih nekoliko godina, diljem Europe, dolazi do sjedinjavanja i udruživanja različitih mišljenja u vezi s djecom čiji su roditelji u zatvoru. U nekim državama to je došlo kao rezultat specifične epizode u povijesti kažnjavanja (npr. plodonosne analize zatvorskih nemira u Velikoj Britaniji 1990.god) dok je u nekim državama to rezultat djelovanja kriminologa, psihoanalitičara, dječjih psihologa te njihovih upozoravanja na posljedice koje na dijete i obitelj ostavlja takva razdvojenost.

²² <http://www.eurochips.org/> (http://www.eurochips.org/index_uk.html) (12.01.2009.)

²³ *Op. cit.* (bilj.17), str. 98.

²⁴ *Ibid.* str. 99.

5. Zaključak

Pročitavši dostupnu literaturu i napisavši rad osjećam veliko zadovoljstvo, i to iz više razloga. Prije svega, osjećam zadovoljstvo zbog velikog truda koji sam u njega uložio. Bilo je puno poteškoća s kojima sam se susretao, a najveća je nedostatak adekvatne literature. U Hrvatskoj se nitko sustavno nije bavio ovom problematikom (izuzev Ureda pravobraniteljice za djecu) tako da niti nema previše relevantnih podataka. Dakle, bilo je potrebno uložiti dosta truda i slobodnog vremena kako bi se skupilo što više informacija koje bi mi mogle biti od koristi prilikom pisanja rada.

Drugi važan razlog zašto osjećam zadovoljstvo jest činjenica da sam pišući ovaj rad puno naučio o problemima s kojima se susreću djeca čiji su roditelji u zatvoru. Radi se o posebno ranjivoj skupini djece kojoj treba pružiti maksimalnu potporu i zaštitu kako bi što uspješnije prebrodili situaciju koja ih je zadesila. No, umjesto toga, ona doživljavaju osudu društva, vrijeđanje, ismijavanje, stigmatiziranje i sl. Takva djece zbog toga na neki način ispaštaju zbog tuđih (ne)djela. Zato je potrebno širom stručnom i javnom raspravom pojačati svijest o potrebi zaštite te djece i donijeti odgovarajuće odluke koje će rezultirati konkretnim poboljšanjima. Važno je upozoriti one koji donose odluke koje se tiču takve djece ili sudjeluju u skrbi za njih, te ih potaknuti na odgovarajući pristup i potrebnu osjetljivost kako bi se spriječilo daljnje traumatiziranje takve djece. Potrebni su, prije svih, napori mjerodavnih institucija i osoba ali i društva u cjelini, da se pomogne takvoj djeci. Jedna od pretpostavki za to je i povećanje stručnog znanja vezanog za tu temu. Jer, djeca nisu ništa kriva za postupke svojih roditelja i nepravедno bi bilo kad bi ona (makar i posredno) ispaštala zbog njih. Nadam se da će se u bliskoj budućnosti dodatno poraditi na ovoj problematici, na zadovoljstvo brojne djece koja su pogođena činjenicom da im je roditelj u zatvoru.

Summary

In this article the author considers and analyses the position of children whose parents are incarcerated and the problems they face. Although this is an everyday topic, there are very few authors that have systematically dealt with it which is one of the problems especially apostrophized in this article. The article is divided into several chapters and subchapters which together form a meaningful whole. First the author considers the normative framework and the rights of children, then the psychological aspects and ultimately the author brings a brief overview of European practices and experiences.

Key words: children, parents, prison, children's rights

